

ענני כבוד

**אברהם אבינו ומצוות סוכה • אמונתו של אברהם • אמונת
אברהם מתעצמת בארץ ישראל • מצות סוכה וירושלים •
ענני הכבוד של חג הסוכות**

התורה מצווה אותנו "בסוכות תשבו שבעת ימים" (ויקרא כג, מב), ומיד נותנת טעם למצוה - "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאני אותם מארץ מצרים". במסכת סוכה (יא, ע"ב) פליגי ר' אליעזר ור' עקיבא בטעם המצוה. האם הכוונה לסוכות ממש או לענני כבוד. רש"י עה"ת כתב (ויקרא שם, מג) שהכוונה לענני הכבוד, וכך תרגם אונקלוס: "ארי במטלת עננין אותי בית ית בני ישראל וכו'".

וכן הוא לשון הטור: "והסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם, הם ענני כבוד שהקיפו בהם לבל יכה בהם שרב ושמש, ודוגמא לזה ציוונו לעשות סוכות, כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו" (טור, או"ח תרכה).

אברהם אבינו ומצוות סוכה

השאלה היסודית היא, מהו הכבוד שיש בעננים אלו, ומה עניין כבוד זה אצל הסוכה?

אנו נלך בעקבות חז"ל ונחפש את שרשיה של מצוות הסוכה, לראשונה נרמזה מצוות סוכה אצל אברהם אבינו.

על הפסוק "יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ" (בראשית יח, ד), אמרו חז"ל שכל מה שעשה אברהם אבינו למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו בעצמו (ב"מ פו, ע"ב). והמדרש (ב"ר מח, י) מפרט יותר:

חיך שאני פורע לבניך במדבר ובישוב ולעתיד לבוא וכו'. אתה אמרת 'השענו תחת העץ', חיך שאני פורע לבניך וכו'. 'פרש ענן למסך' (תהילים קה, לט) הרי במדבר. בארץ מנלן? 'בסוכות תשבו שבעת ימים' (ויקרא כג, מב), לעתיד מנין? שנאמר 'וסוכה תהיה לצל יומם מחורב' (ישעיהו ד, ו).

במה קשורה קבלת האורחים של אברהם למצות סוכה?

פעם נוספת מתחבר אברהם למצות סוכה, כשנאמר "וה' ברך את אברהם בכל" (בראשית כד, א), ומספרים על הגר"א:

פעם אחת בחוהמ"ס בעת שמחת החג, שאל הגר"א, מנין שקיים אברהם אבינו מצות סוכה. ולא היה מי שישיב לו ע"ז. ואמר: איתא במדרש, * "וה' ברך את אברהם בכל", זו סוכה. ויהיו כמתמיהים, ואמר: 'בכל', ראשי הפסוקים: 'בסוכות תשבו שבעת ימים' (ויקרא כג, מב). 'כל האזרח בישראל ישבו בסוכות' (שם שם), 'למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל' (שם שם, מג) (מובא בחומש הגר"א מהדורת הטורי, ירושלים תשס"ז).

דומה, שבהיבט זה של חז"ל, שנעצו את שרש מצוות סוכה באברהם אבינו, ניתן לנו פתח להבין מהי מצות סוכה.

כתב הרמב"ם: "המצוה הראשונה היא הצווי אשר צונו להאמין האלוהות והוא שנאמין שיש שם עילה וסיבה הוא פועל לכל הנמצאות. והוא אומרו 'אנכי ה' אלקיך'" (ספר המצוות, מצוה א). וכן בתחילת היד החזקה: "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא וכו'. ידיעת דבר זה מצות עשה, שנאמר 'אנכי ה' אלקיך'" (הל' יסודי התורה פ"א, ה"א).

* כבר צויין שם שמדרש זה לא נמצא במדרשים שבידינו. אמנם בקובץ "הבאר" זאמושן תרפ"ד כרך ד ח"ב, הביא ששאלו את הגר"א והשיב וכו', ולא הזכיר עניין המדרש כלל.

שאל הרב שך זצ"ל בספרו אבי עזרי שם, הרי מה שאדם ממשש בידו אין זו אמונה אלא ידיעה, ומדוע "ידיעת דבר זה" היא אמונה. הרי זה מהמושכלות הראשונות, שכשרואים את החכמה הגדולה שבכל יצור, קטן או גדול, מבינים שיש בורא ושהעולם לא נוצר מעצמו, כשם שלא יתכן שישפך דיו על נייר בצורת שיר קצוב. מספרים על הקוצקאי שיצא לרגע מחדרו וצעק "אני לא מאמין", ולנוכח התמהוץ של כלם, שאל: אתם מאמינים שזה שלחן, ואמרו לו, ודאי, אין זו אמונה אלא ראייה, וענה להם: גם אני רואה.

הרב שך מספר ששאל שאלה זו את הרב מבריסק, והוא סיפר לו, שאף הוא שאל בזמנו את אביו, ור' חיים אמר לו, שאכן מה שאדם מבין בשכלו, אין זה אמונה. האמונה מתחילה במקום שהשכל נגמר. שכיון שהשכל מוגבל בזמן ובמקום, והקב"ה הוא למעלה מהזמן ומהמקום - כאן חלה מצות האמונה.

נדמה שאפשר להוסיף ענין יסודי במצות האמונה - השגחה.

כך שנינו במס' ברכות (ז, ע"ב): "א"ר יוחנן משום רשב"י, מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו אדון, עד שבא אברהם וקראו אדון, שנאמר "א-דני אלקים במה אדע כי אירשנה" (בראשית טו, ח). ושאלו תוס' שם, והרי כבר לפני כן נאמר ע"י נח "ברוך ה' אלקי שם" (שם ט, כו). ותירצו שאצל נח מזכר שם הוי"ה ולא נאמר בא"ד שהוא ל' אדנות. וכ"כ רש"י שהכוונה לשם א"ד. כדי להבין את המיוחד בשם זה של אדנות, נעייץ במשל הבא:

משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת. אמר, תאמר שהבירה הזאת ללא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה. כך, לפי שאברהם אבינו אמר, תאמר שהעולם הזה ללא מנהיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר: אני הוא בעל העולם (בר"ר לט, א).

ושאלו, הרי אין המשל דומה לנמשל, שבמשל שלא ידע אם יש בעה"ב, הציץ עליו בעה"ב, ומעתה נתווספה לו ידיעה, שיש בעה"ב ועכשיו הוא מכירו. אך מה נתווסף בנמשל כשהציץ עליו, והרי "לא יראני האדם וחי", א"כ גם עכשיו אינו מכירו, ומה התווסף בהצצה זו?

עלינו לדייק בלשון חכמים. באמת גם לפני כן ידע שיש בעה"ב לבירה, שאם יש בית, ודאי מישהו בנאו ויש לו בעלים, אך כשראה שהבירה דולקת ואיש לא עסוק בכיבויה, יש מקום לחשוב שאכן בעה"ב הפקיר ביתו ושוב אין לו עסק בו. וע"כ לא שאל אם יש בעלים לבירה, אלא אם יש מנהיג לבירה. הציץ עליו בעל הבירה וא"ל אני בעל הבירה. ואני ממשיך להיות בעליה, גם בעת שהיא דולקת.

יתרה מזו. אם בעה"ב נמצא בבית, ואינו עסוק בכיבויה, פירושו של דבר שנוח לו בזה שהיא נשרפת. וגדולה מזו, יתכן שהוא עצמו הצית אותה. ההצצה של בעה"ב באה ללמד שהכול תחת שליטה, שהמנהיג מצוי כאן וכנראה יש תכלית לשריפה.

להאמין שיש בעלים לבירה, שבראשית ברא אלקים, זה דבר שכלי ומובן. אך להאמין שבעה"ב אינו מתכנס בעצמו ואדיש לכל המתרחש, אלא הוא מנהיג הבירה ושיש תכלית לבריאה, ובעה"ב מוביל הכל לקראת התכלית - זה כבר מעבר לשכל האנושי. כשהשכל נתקל בקושיות ובדברים שנדמה לו שהם מנוגדים להגיון ולמוסר, הוא מסיק שאין מנהיג לבירה.

אמונתו של אברהם

אדם שמאמין בהשגחה, מאמין שאלקים נמצא בכל מקום ובכל זמן, גם בשעה שהכל בוער.

הרב סולוביצ'יק זצ"ל מסביר את ההבדל בין נבואת ישעיהו ויחזקאל, שחז"ל הגדירו שהוא כהבדל שבין בן כרך לבן כפר שראה את המלך (חגיגה יג, ע"ב). ישעיהו אמר "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו" (ישעיהו ו, ג). ישעיהו חי בזמן שהיה בית מקדש, ניסים ונבואה, ובכל מקום שהוא הולך בירושלים הוא ראה שכינה. "ואראה את א-דני יושב על כסא רם ונשא ושוליו מלאים את ההיכל (שם ו, א)", הוא בן כרך שגר סמוך לפלטיץ של מלך ורואה אותו בתפארתו.

אחרות לגמרי היו הנסיבות ההיסטוריות שבהן ראה הנביא יחזקאל את מראות האלקים שלו, לא בירושלים, לא בבית המקדש ולא בהיכל ה' ראה יחזקאל את חזונו, אלא בנכר על נהר כבר. הכל

עלה בעשן, ירושלים ושאר קהילות קדש, רבבות ואולי מאות אלפי קהילות אחרות היו חרבות, אין כהונה, המלך היה אסור בשבי, מוכה סנוורים וגלמוד. חבורות גולים, עבדים שבויים נמצאים במחנה ריכוז על נהר כבר, שמה מעבידים אותם בפרך ומלקים אותם, ודווקא שם בתוך הרשעות והטומאה, הרצח והחרפה – "נפתחו השמים ואראה מראות אלקים" (יחזקאל א, א). מה יכול היה יחזקאל לראות בשמים? כלום היה יכול לראות אז את "ה' צבאות יושב על כסא רם ונשא?" הלא הכל בסביבתו של הנביא היה לועג ובז לו, מה יכול היה הנביא להבין בתוך "רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש מתלקחת" (שם א, ד), סערה, חשכות, חורבן, אש. כיצד מוצאים את ריבון העולם בתוך מצב כזה?

אולם יחזקאל ראה בכל זאת אור – "ונגה לו סביב ומתוכה כעין החשמל מתוך האש" (שם א, ב), אפי' בתוך החשכה רואה נביא יהודי "נגה כעין החשמל". יחזקאל לא נכנס לדיכאון, גם כאשר נראו השמים אטומים וחרשים כפי שהיו בימי אושוויץ, טרבלינקה ומאידנאק. "ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה" (שם א, כב), איום ונורא המראה: קור וקרח, ח"ו לית דין ולית דיין. אולם יחזקאל הנביא גם עתה מבקש ורואה בשמים "וממעל לרקיע אשר על ראשם... כמראה אדם עליו מלמעלה" (שם א, כו). אכן מעל הכל, מעל לרוח סערה והענן הגדול, מעל האש המתלקחת ומעל הקרח הנצחי, ישנו כסא רם ונשא ויש דמות במראה – "ברוך כבוד ה' ממקומו" (שם ג, יב).

השירה ששמע יחזקאל אמנם אינה כשירה ששמע ישעיהו "קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו", מפני שכאן אין מוצאים את רבש"ע בכל פינה ובכל צעד, אלא יש הסתר פנים, נסתם ונעלם בשבעה רקיעים – אל מסתתר בשפריר חביון. כאן הכל שואלים "איה מקום כבודו", וכאן נשמעת התשובה "ברוך כבוד ה' ממקומו", וכנסת ישראל הכניסה את שתי השירות לקדושה אחת. (ימי זכרון, עמ' 55-57).

כששאלו בראיון ברדיו את אחת האמהות של הילדים שנרצחו בשיבת מרכז הרב, היכן היה אלקים באותה שעה, ענתה האמא ללא היסוס, "שם,

בספריה". וכך האמינו יהודים רבים. ולשאלה היכן נמצא אלקים בתקופת השואה, ענו: כאן באושוויץ.

כבר כתבו הראשונים, שפילוסופים גדולים לא עמדה להם רוחם לקדש את השם בשעת גזרות שמד, אך נשים פשוטות בעלות אמונה תמימה השפיעו אף על בעליהם למסור נפשם.

זוהי מצות האמונה שהיא מעבר לידיעה שאלקים ברא שמים וארץ ושיש בעה"ב לבירה. האמונה שיש גם מנהיג לבירה, גם בעת שחשכה שורת בארץ. "בעת חשכות כמו בעת גדלות המוחין". "וכמאמר הבעש"ט על הפסוק 'ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא', שהקב"ה מסתתר בתוך ההסתר, שגם בתוך ההסתר הקב"ה נמצא" (נתיבות שלום פ' וירא, מאמר ה' יראה).

אמונת אברהם מתעצמת בארץ ישראל

כבר האריך בזה הרמב"ן (ויקרא יח, כה, ד"ה והנה) לבאר שכל האומות והעולם נתונים להשגחת שרים ומלאכים, ורק ישראל "חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו" (דברים לב, ט). שישראל בא"י נתונים להשגחה ישירה, ומקום זה נקרא היכל ה', ומי שרוצה להפגש עמו מוזמן להכנס לארמון, ובמקום אחר א"א לפגשו, וע"כ הדר בחו"ל דומה כמו שאין לו אלוך. וזהו שנאמר לאברהם "לך לך... אל הארץ אשר אראך" (בראשית יב, א), ששם אתגלה אליך, כמו שאכן נאמר מיד כשהגיע לארץ "ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם וכו', וירא ה' אליו ויאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת" (בראשית יב, ו-ז). וביאר בספר נתיבות שלום (שם עמ' ע), שלפני כן היתה רק אמירה מה', ועתה הוא נתגלה ונראה. ותגובתו של אברהם - "ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו" (בראשית יב, ח). ולבסוף מתקדם אברהם עד להר המוריה, ושם קרא למקום "ה' יראה", אשר יאמר היום בהר ה' יראה" (שם כב, יד). שזה עיקר האמונה, שה' רואה ונראה. ומתחבר לזה גם ענין היראה, שהרי אם הקב"ה רואה ונראה ומתענין בבני אדם, ממילא יש יראה מפניו. וע"כ נאמר לו "עתה ידעתי כי יראה אלקים אתה" (שם שם, יב). ואברהם אומר לאבימלך "כי אמרתי רק אין יראה את אלקים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי" (שם כ, יא). וכדברי המלבי"ם שם:

הודיע לו שגם אם נראה איש או עם שהוא... פילוסוף גדול וחקק לו נימוסים ישרים, והרגיל את עצמו במדות טובות, עפ"י עצת שכלו, והוא עושה משפט וצדקה, הכל עפ"י עצת שכלו, בכל זאת לא נוכל לבטוח על האיש ההוא, או העם ההוא, שבעת תסיתהו תאותו לעשות רע, שתמיד יגבר שכלו על תאותו. כי בהיפך, בעת תבער בו אש תאותו אל אשת חן או הון רעהו, באין רואה, אז גם שכלו ילך שולל לרצוח ולנאוף ולעשות כל רע. רק כח אחד נמצא בנפש האדם אשר בו נוכל לבטוח שלא נחטא, והיא מדת היראה השתולה בנפש שממנה יסתעף סעיף אחד שהיא יראת אלקים, עת תמלא הנפש מיראת אלקים המשקיף על נגלהו ונסתריו והצופה את כל מעשיו, אז גם בעת יגבר עליו יצרו יירא ויבוש מהמלך הגדול הרואה את כל מעשיו ויזהר מעשות רע... וע"ז אמר אברהם כי אמרתי, הגם שראיתי עמך, שהם בעלי מידות טובות ועושים צדקה ומשפט, ולא ראיתי בם שום דופי, רק חסרון אחד, שאין יראת אלקים במקום הזה, שא"א שיהיה בם יראת אלקים, רק אם מאמינים בהשגחה פרטית, שה' רואה ויודע ומשגיח על כל עלילות מצעדי גבר, לא אם יאמרו שהעולם קדמון ומתנהג בדרך הטבע. "והרגוני על דבר אשתי", לא אוכל לבטוח בהם, שעת יראו אשה יפה ותבער בין אש התאוה, לא יוכלו לכבש את יצרם ויהרגו אותי, אחר שלא יראו אלקים. השכל לבדו ונימוסים שכליים, לא

יעמדו בפני זרועות התאוה (וראה בהגדת שרידי אש עמ' 54-53).

ההשגחה הפרטית היא חידושה של אמונת היהדות, שגילה אברהם בכניסתו לארץ. וזהו שחידש אברהם כשקרא לרבש"ע 'אדון', דוקא בעת שנתבשר על ירושת הארץ. א"י הוא המקום שנאמר עליו "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלקיך בה מְרַשֵׁית שנה ועד אחרית שנה" (דברים יא, יב).

והנה כשחזר השטן במעשה איוב ודיבר בשבחו של אברהם אמר "שטתי בכל העולם כולו, ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם. שאמרת לו 'קום התהלך בארץ לאורכה ולרוחבה כי לך אתננה'. ואפילו הכי בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה, עד שקנה בד' מאות שקל כסף, לא הרהר אחר מידותיך" (ב"ב טו, ע"ב). ומדוע לא הוכיח אמונתו של אברהם ממעשה

העקדה, שהבטיחו בבנים, ועתה אומר לו לעקוד את בנו? אלא שהזכיר נסיון זה של קנין בא"י, שזו היתה הפעם הראשונה שאברהם המליך את הקב"ה וקראו אדון, ביחס לירושת הארץ, בניגוד לאיוב שהרהר ושאל על ההנהגה.

מצות האמונה נלמדת לדברי הרמב"ם מהכתוב "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" (שמות כ, ב), והיינו, שכבר שאלו הראשונים מדוע לא נאמר "אנכי ה' אלקיך שבראתי שמים וארץ", כמו שאר הדתות. אלא שיש בזה רבותא, שאותו אלקים שברא שמים וארץ, הוא זה שהוציאנו ממצרים, ובזה התגלה לא רק כבעל הבית ובורא, אלא גם כמנהיג ומכוון. והוא זה שנותן לנו התורה ומדריך אותנו בחיי המעשה. וזוהי עיקר מצוות האמונה.

מצות סוכה וירושלים

מצות סוכה, באה להראות שבניגוד לאומה"ע הנמצאים תחת השגחה של גרמי הטבע, שהשמש מייצגת אותם, אנו נצטוינו לצאת מהשפעת החמה, ולהיות תחת צל הסוכה. ודוקא בחג הסוכות שבו מקריבים שבעים פרים לשמם של האומות, להראות שאנו איננו שייכים לצבא השמים אלא חוסים בצל כנפי ה'. ומכאן ההלכה שסוכה צריכה להיות "צלתה מרובה מחמתה", שעיקרה להסתיר את החמה ולישב בצלה דמהמנותא. ואולי זוהי כוונת הגמ' שכשאומה"ע באים לבקש ג"כ את שכרן, אומר להם הקב"ה "מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה... מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא" (ע"ז ג, ע"א). משום שבדעת אומה"ע ההנהגה הטבעית היא שחמתה מרובה מצלתה, והם מבעטים בצל הסוכה כדי להבליט את שלטון החמה.

יסוד זה, שיש מנהיג לעולם, השריש אברהם בבני דורו, כשעשה נפשות בחרן וכשנטע אשל בכאר שבע.

זהו שאמרו חז"ל שמה שעשה אברהם בעצמו החזיר לו הקב"ה בעצמו. "והשענו תחת העץ" נתן להם מצות סוכה (במד"ר יד, ב). וביאר הכלי יקר:

"ועל צד הרמז, היה לו לומר והשענו בעץ, ואמר השענו תחת העץ, ר"ל בואו וחסו בצל ש-די, כמ"ש רש"י עה"פ 'סר צלם' (במדבר יד, ט), היינו צלו של הקב"ה... וכן יש מפרשים ע"ד הקבלה, מאמר 'היש בה עץ אם אין' (שם יג, כ), דומה למה שנאמר 'היש ה' בקרבנו אם אין' (שמות יז, ז), כך אמר להם: השענו שם תחת העץ העושה צל, ורמז לצל האמיתי אשר בצלו יחיו כל הנמצאים, והמשכיל יבין" (כלי יקר, בראשית יח, ד).

ובזה הסביר בעל העונג יו"ט בהקדמתו הארוכה (שו"ת עונג יו"ט, ד"ה וביארנו) מ"ש חז"ל עה"פ בעזרא "ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סוכות, וישבו בסוכות, כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל, ותהי השמחה גדולה מאוד" (נחמיה ח, יז). ושאלה הגמ': "אפשר בא דוד ולא עשה סוכות, בא שלמה ולא עשה סוכות עד שבא עזרא? אלא שביטלו יצרא דע"ז, והגינה עליהם מצוה זו כמצות סוכה" (ערכין לב, ע"ב). והסביר בעל העונג יו"ט, "והיינו דקפיד קרא עילויה דיהושע. דבכל דוכתא כתיב יהושע, והכא כתיב ישוע, בשלמא משה לא בעא רחמי (לבטל יצרא דע"ז), דלא הוי ליה זכותא דא"י, אלא יהושע דהו"ל זכותא דא"י אמאי לא בעי רחמי".

כי זה ענינה של הסוכה, להפנים בנו אמונה ויראה בה, וע"כ למצוה זו שייכות לביטול ע"ז, אלא שזה שייך דוקא לא"י, וע"כ ישנה טענה על יהושע שכשנכנס לארץ לא פעל לביטול יצרא דע"ז. וכשביטלוהו בימי עזרא, הגנה עליהם מצוה זו כסוכה. ואולי זוהי כוונת הגמ' (ע"ז ז, ע"ב): שאמר שמואל "בגולה אין אסור אלא יום אידם". ופירש"י: "בגולה אין עובדי כוכבים כ"כ אדוקים בעבודת כוכבים, שבחור"ל לאו עובדי עבודת כוכבים ניהו". והיינו שכפירה אמיתית חזקה ישנה רק במקום שיש אמונה אמיתית, וזה דוקא בא"י שהיא יסוד האמונה וההתגלות האלוקית, אך בחור"ל שגם האמונה שם היא "כמי שאין לו אלוק", ממילא גם הכפירה אינה אמיתית, ולתכלית זו אנו שואפים, שכל האומות יכירו בזה. וע"כ אנו קוראים בבוקרו של חג, שכל האומות יעלו לחגוג את חג הסוכות. "והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ אל ירושלים להשתחוות למלך ה' צבאות, ולא עליהם יהיה הגשם... תהיה המגפה אשר יגוף ה' את הגוים אשר לא יעלו לחוג את חג הסוכות" (זכריה יד, יז-ט).

וכן כתבה המשנה בסוכה, שבשמחת בית השואבה "הפכו פניהם למערב ואמרו: אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה, והמה משתחווים קדמה לשמש, ואנו לי-ה עינינו" (סוכה פ"ה, ד). שזה כל ענין חג הסוכות, להוציא מהלב המחשבה שיש בעה"ב לבירה, אך אין לה מנהיג. וע"כ אבותינו השתחוו לשמש, מקור הכוחות הטבעיים, ואנו בחג יושבים בסוכה שצלתה מרובה מחמתה, ומשתחווים לה'.

ענין זה של התגלות הבורא בארץ, הוא כבודו. שכבוד עניינו גילוי הפנימיות. גילוי הערך הפנימי של הדבר, כמ"ש הנביא "כל הנקרא בשמי ולכבודי, בראתיו יצרתיו אף עשיתיו" (ישעיהו מג, ז). והקב"ה נקרא מלך הכבוד, וכששואלים: איה מקום כבודו, התשובה היא: "מלא כל הארץ כבודו". אך בעיקר הוא מתגלה דרך עם ישראל. וע"כ נאמר "ברוך אלקינו שבראנו לכבודו", וכמ"ש הרמב"ן בפ' האזינו (דברים לב, כו), שאם לא יהיה עם ישראל בעולם, "כל כוונת הבריאה באדם בטלה", שאין מי שיגלה כבודו בעולם מלבד עם ישראל, וכשאנו מבקשים גאולה, אין אנו מבקשים על רווחתנו, אלא אנו מנמקים זאת בטענה "לא לנו ה' לא לנו, כי לשמך תן כבוד" ומהו חוסר הכבוד? "למה יאמרו הגויים איה אלקיכם" (תהילים קטו, א-ב), הרי שהטענה "איה אלקיכם" הוא חוסר הכבוד האלוקי שבעולם, וגילוי של אלקים הוא כבודו. והכבוד האלוקי מתגלה בעיקר במקום המקדש, בקדש הקדשים, שבו נמצא הארון. וכן אמרו חז"ל (תנחומא, פ' ויקהל, ז), "חביב הוא מעשה הארון ככסא הכבוד של מעלה, כמו שהמקדש של מטה מכוון כנגד מקדש של מעלה". ועל הכסא נאמר "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו" (ירמיהו יז, יב). הרי שגילוי כבודו של רבש"ע בעולמנו הוא דרך הארון שבקה"ק, שהוא כנגד כסא הכבוד.

וע"כ כשלקחו הפלישתים את הארון בשבי, נאמר על כלתו של פנחס "ותקרא לנער אי כבוד, לאמר גלה כבוד מישראל, אל הלקח ארון האלקים" (שמ"ד, כא). ואמרו חז"ל (שבת ל, ע"א) שכשביקש שלמה להכניס הארון לקה"ק, לא נפתחו השערים עד שאמר "שאו שערים ראשיכם ויבא מלך הכבוד, מי הוא זה מלך הכבוד, ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה" (תהלים כב, ז). ולכן כשהיה הכהן הגדול מזכיר את השם בעת הוידוים על הפר והשעיר, היו נופלים ואומרים בשכמל"ו. כיון שדמם של קרבנות אלו

היו נכנסים לקה"ק, ומשם מתגלה כבוד ה', וע"כ כשנשמע השם המפורש היו נותנים לו גודל, כמ"ש "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו" (דברים לב, ג), והיו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו, שהכבוד השוכן בפנים מתגלה עכשיו בחוץ (יומא לז, ע"א).

כ' הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ד, ה"א) "ובעת שבנה שלמה את הבית, וידע שסופו ליחרב, בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות, ויאשיהו המלך ציוה וגנוז במקום שבנה שלמה".

וכלפי זה אנו אומרים בתפילת מוסף: "ואין אנחנו יכולים לעלות ולהראות ולהשתחות לפניך וכו', בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו", מפני שבבית הזה גנוז הארון ששמך עליו, וע"כ אנו מבקשים "אבינו מלכנו גלה כבוד מלכותך עלינו". שכרגע הארון טמון ומכוסה, ואנו מבקשים שהארון, שהוא כבוד מלכותך והוא כנגד כסא הכבוד, יתגלה מחדש.

ומהארון נמשך הכבוד אל הענן. וכך נאמר בסוף ספר שמות: "ויכס הענן את אהל מועד, וכבוד ה' מלא את המשכן. ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד, כי שכן אליו הענן, וכבוד ה' מלא את המשכן. ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם, ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלותו. כי ענן ה' על המשכן יומם, ואש תהיה לילה בו לעיני כל ישראל בכל מסעיהם" (שמות מ, לד-לח).

וביאר שם רבנו בחיי: "וכבוד ה' מלא את המשכן, כי תוך המשכן היה מלא כבוד ה', כי הכבוד שוכן בתוך הענן תוך המשכן, כי כן כתיב בהר סיני 'ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלקים, כי שכן עליו הענן' (שם כ, יח)". הרי שהענן מגלה את כבוד ה'. ובשעת המסע הולך הענן לפני המחנה, וכיון שהכבוד שוכן בתוך הענן, הרי ענן הכבוד חופף ושומר על ישראל. וכשאנו עושים סוכה כנגד ענני הכבוד, הרי אנו מגלים את הכבוד דרך הסוכה, וע"כ אמרו בגמ' ששם שמים חל על הסוכה והיא אסורה בהנאה. (סוכה ט, ע"א).

וכ"כ הרמב"ן: "וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני, שוכן עליו בנסתר, וכמו שנאמר שם "וישכן כבוד ה' על הר סיני". וכתוב "הן הראנו ה' אלקינו את כבודו ואת גודלו". וכן כתיב במשכן "וכבוד ה'

מלא את המשכן... והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם
בהר סיני" (רמב"ן, שמות כה, ב).

ומכאן ההקבלה בין קה"ק לבין הסוכה. "כי יצפננו בסוכה וכו'" (תהלים כז,
ה). כ' רש"י שם בשם סדר עולם, שהמקרא הזה נאמר על יואש בן אחזיה,
שהסתירה אותו אחותו בעליית בית קדשי הקדשים שבע שנים. כמ"ש
ותקח יהושבע בת המלך יורם... את יואש בן אחזיה ותגנוב אותו מתוך
בני המלך המומתים, אותו ואת מיניקתו בחדר המטות, ויסתירו אותו מפני
עתליה ולא הומת" (מל"ב יא, ב). ופירש"י שם שהכוונה לעליית בית קדש
הקדשים, וקורא אותו חדר המטות, ע"ש "בין שדי ילין" (שה"ש א, יג). ועליו
אמר דוד "כי יצפנני בסוכה וכו' יסתירני בסתר אהלו".

ראש האומות המתנגדים לישראל הוא עמלק, שהכניס סדק באמונתם של
ישראל, עד כי שאלו "היש ה' בקרבנו אם אין" (שמות יז, ט), הם לא הסתפקו
אם יש ה', אלא אם יש ה' בקרבנו. לא הסתפקו אם יש בעה"ב לבירה, אלא
אם יש מנהיג לבירה. ברם עמלק לא היה יכול לפגוע אלא בנחשלים, היינו
באלה שהענן פלט אותם, ושנינו בילק"ש עה"פ "ויזנב בכ", שהענן פלט
משבט דן שהיו עובדי ע"ז (ילק"ש תצא, רמז תתקלח). ועל עמלק נאמר "ולא
ירא אלקים" (דברים כה, יח), ההיפך ממדת אברהם. וע"כ אמר משה ליהושע
"וצא הלחם בעמלק" (שמות יז, ט). שכן באלה החוסים בצל הענן והשוהים
בסוכתו, אין עמלק יכול לפגוע. רק אלה שמחוץ לענן, מחוץ לצל שדי-י,
יכול להם עמלק. וע"כ צוה משה ליהושע לצאת מחוץ לענן כדי להלחם
בעמלק.

וכשמת אהרן נסתלקו ענני הכבוד, ושוב הופיע עמלק, כמ"ש "וישמע
הכנעני מלך ערד יושב הנגב" (במדבר כא, א), מה שמועה שמע, שמע שמת
אהרן ונסתלקו ענני הכבוד, וכסבור ניתנה רשות להלחם בישראל. וע"ז
נאמר "ויראו כל העדה כי גוע אהרן" (שם כ, כט), ודרשו חז"ל "אל תקרי
ויראו אלא וייראו" (תענית ט, ע"א). וכך נאמר בחטא העגל "וירא משה את
העם כי פרוע הוא, כי פָרעה אהרן לשמצה בקמיהם" (שמות לב, כה). ואמרו
במדרש "כי פרוע הוא, מגולה הוא, כמו "וראשו יהיה פרוע" (ויקרא יג,
מה), שסרה שכינה מעליהם ונהיו פרועים (לקח טוב, שמות שם). אך בתורה

שלמה הביא בשם המדרש, שענני הכבוד הסתלקו מהם (פרשת כי תשא, אות ריא, ובהערות). ונעשו ישראל גלויים ללא העננים, ועוד זאת להם, שמעתה יהיו לשמחה, תחת אשר חסו עד עתה בצל ענני כבוד.

ענני הכבוד של חג הסוכות

הגר"א מאיר את עינינו בסוגיית ענני הכבוד. "זהו שביקש משה 'ונפלינו אני ועמך' וכו' (שמות לג, טז). ונענה לו 'נגד כל עמך אעשה נפלאות' וכו' (שם לד, י). והוא שריית הענן על המשכן והכבוד שורה עליהם לעין כל והולך לפניהם לעין כל, כמ"ש 'אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליהם' (במדבר יד, יד), וכמ"ש בסוף פקודי 'וכבוד ה' מלא את המשכן, כי ענן ה' על המשכן' וכו' (שמות מ, לח). ואף שהיה גם קודם ענן, מ"מ עתה ראוהו כל האומות, ואלו הנפלאות שעשה עמהם, ומשה אומר קומה ה', שובה ה'. וזו הגדולה שאין אחריה ולא היתה כזאת. שנא' 'אשר עין בעין נראה אתה ה' ועננך עומד עליה', וע"ז אנו מצפים שנא' 'כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון' (ישעיהו נב, ח) (אדרת אליהו, פ' תשא).

לפיכך אנו חוגגים את חג הסוכות בט"ו בתשרי, שכן אז החלו ישראל בעבודת המשכן, ובאותו יום חזרו ענני הכבוד. ואיננו חוגגים בחדש ניסן, אף שהסוכות הם זכר ליציאת מצרים, משום שהחג הוא לזכר ענני הכבוד שחזרו אחר חטא העגל, ולא לזכר ענני הכבוד שיצאו עמהם ממצרים.

רבי שלמה הכהן, מו"ץ דוילנא, תמה (חשק שלמה, השמטות למס' סוכה), שבכל ספרי הש"ס, בבלי וירושלמי, מופיעה המילה סוכה כשהיא מלאה, בוא"ו, וזו ט"ס, שבכל התנ"ך מופיעה מילת סוכה בחסר, בלא וא"ו. ועוד תמה על מה שכתב בספר פרי עץ חיים שסוכה מלא מניינו צ"א כמנין שם הוי"ה ואדנות (סה-כו) - וכי באיזה מקום נכתב סוכה מלא? וסיים: "אכן שוב ראיתי דבר ה' בפיהם אמת, דיגעתי ומצאתי בעז"ה בתהילים ע"ו בקרא ד"ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון", נכתב שם סוכו בוא"ו אחר הסמ"ך".*

* אף שבחלק מספרי התהלים מופיעה המילה "סכו" חסרה גם בפסוק זה, החשק שלמה מציין שבמנחת שי כתב שצ"ל "סוכו" מלא, ומוסיף: "וכן מצאתי בספרי כתובים הנמצאים בבית המדרש של הרה"ג הצדיק מוהר"ר אריה ליב ב"ר בער זצ"ל הנכתבים בקלף, שנכתב תיבת סוכו מלא ו' אחר הסמ"ך [וידוע שנכתבו בזמן הגר"א ז"ל וע"פ צוואתו והשגחתו]. עכ"ל.

ומפרש ע"ד הרמז, שכיון שאמרו שאין השם והכסא שלמים עד שימחה זרעו של עמלק, לכן גם סכה נכתב בחסר, אבל לעת"ל כשיתמלא השם, אז גם הסוכה תהיה מלאה, וז"ש "ויהי בשלם סוכו", אימתי תהיה הסוכה שלמה, בזמן "שמעונתו בציון", כאשר יהיה מושבו בציון והכסא יהיה שלם, גם שמו יהיה שלם.

הרי שהתהליך שהחל בו אברהם וקראו להקב"ה אדון, יסתיים במילואו של השם לעתיד לבוא, כשיכרת זרעו של עמלק, המונע מכבוד ה' מלהופיע בעולם. והוא שדרשו שבזכות "והשענו תחת העץ" זכה לסוכה לע"ל "וסוכה תהיה לצל יומם". ועוד דרשו עה"פ "ויקרא אברהם שם המקום ה' יראה", "עד שהוא שלם עשה לו הקב"ה סוכה, והיה מתפלל בתוכה, שנאמר 'ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון' מה הוא אומר, יהי רצון שאראה בבנין ביתי" (מד"ר סוף וירא, נו, י). כל עוד ששמו של השם אינו שלם, הסוכה חסרה, ואין בית שיגלה כבודו, והקב"ה מצפה לשלמות השם והכסא. אך לע"ל "ויהי בשלם סוכו, ומעונתו בציון", שיבנה ביהמ"ק וישוב כסא הכבוד למקומו, ויהי השם שלם והכסא שלם, או אז גם הסוכה תהיה מלאה שתכלול שני השמות, שם ההוי-ה שהיא מקור הבריאה, ושם האדנות, כפי שקראו אברהם. וזו היא ירושלים, כפי שאמרו חז"ל, יראה, כפי שקראה אברהם, ושלם, כפי שקראה שם. וזוהי שלמותה של הסוכה, שכשהיא בוא"ו, היא משלימה את השמות הוי-ה ואדנות, שהוי-ה הוא עצם הבריאה, שה' מהווה כל וממציא כל הנמצאים, ואדנות הוא המנהיג, ובסוכה מתגלה שהוא גם בורא וגם מנהיג. ואז יהיה ה' אחד, ויהיה השם שלם והכסא שלם.

אפשר שזהו שראה אברהם בירה דולקת, והגמ' בריש יומא אומרת שבירה הוא ביהמ"ק, ודרך ביהמ"ק יתגלה שלמות השם והכסא, ואחדות שם הוי-ה והאדנות. ואולי אפשר להכניס גם זה בכוונת הגר"א, שה' ברך את אברהם בכל, זו מצות סוכה, שברכתו של אברהם כוללת הכל, מתחילת שריפת הבירה ועד לתיקון שלעתיד לבוא שתהיה הסוכה שלמה, והקב"ה יקים סוכת דוד הנופלת.